

PÄTNÁŠŤ ROKOV NAŠEJ FILOZOFIE

Uskutočnením národných a demokratických úloh revolúcie, utvorením ľudovo-demokratického štátu a tým, že v revolúcii hegemoniu mal proletariát, realizovali sa roku 1945 podmienky pre prerastanie národnej a demokratickej revolúcie v revolúciu socialistickú, i keď bolo treba rátať s nejedným úsilím reakčných síl zahatiť zákonitý priebeh udalostí. V prvej etape rozvoja ľudovodemokratického štátu robotnícka trieda, napriek tomu, že bola vedúcou silou v našom štáte, nebola ešte výlučnou silou a podieľala sa o moc s inými spoločenskými vrstvami a triedami a teda aj s časťou buržoázie.

Po oslobodení roku 1945 začala sa prudko šíriť v radoch pracujúcich marxistická filozofia, i keď sa súčasne živo ozývali aj staré náuky buržoáznej filozofie a postupne aj noveludácka ideológia. Od tých čias nastúpila marxistická filozofia ako účinná ideologická zbraň robotníckej triedy svoju víťaznú cestu v boji o revolučnú premenu skutočnosti. Komunistická strana svoju politiku rozvíja na jej základoch. Napriek buržoáznonacionalistickým úchyľkám niektorých vtedajších funkcionárov komunistická strana sa zaslúžila o preniknutie marxistického svetonázoru do vedomia širokých mas. Marxisticko-leninská náuka sa ďalej rozvíjala v dokumentoch strany, v tvorivej činnosti najlepších vodcov robotníckeho hnutia. V spoločnej budovateľskej práci jednotnej robotníckej triedy začalo sa prehľbovať bratstvo Čechov a Slovákov. I v tomto smere vykonala nesmierne mnoho marxistická náuka o národnostnej otázke, keď ukázala, že národnostná otázka je súčasťou triedneho boja a zápasu za víťazstvo socializmu. Slovom, socialistické uvedomenie robotníckej triedy a pracujúcich mas začalo stúpať a začala sa postupne formovať i nová socialistická inteligencia. Veľkú úlohu v tomto smere zohrala aj sovietska filozofia a veda, ktorá sa začala u nás šíriť v pôvodine i v prekladoch. Začalo sa rozbiehať masové štúdium marxisticko-leninskej literatúry. Svedčia o tom veľké náklady kníh, ktoré u nás vyšli v rokoch po oslobodení. Súčasne sa začala rozrastať sieť rôznych foriem stranického školenia, ktoré tiež splnilo veľké poslanie. Od roku 1945 sa o marxistickej filozofii začalo prednášať aj na univerzite a čoskoro sa objavili už aj práce slovenských marxistických alebo k marxizmu spejúcich filozofov.

Klérofašizmus sa v nových podmienkach po oslobodení roku 1945 takticky halil do noveludáckej, kresťansko-demokratickej masky, do hávu kresťanského solidarizmu a humanizmu. Razil teraz heslo nadtriednosti a nadpolitickosti ideológie a filozofie, v skutočnosti však propagoval klerikalizmus a buržoázny nacionalizmus v jedinom záujme — podporovať triedne záujmy buržoázie, statkárov a reakčného kléru. Ich časopisy a medzi nimi aj matičný Filozofický zborník propagoval výlučne fideizmus, nie bez demagogického oháňania sa quasidemokratickou frazeológiou a vytrhnutými citátmi dokonca i z Lenina. Triednou oporou tejto noveludáckej ideológie bola ešte nelikvidovaná reakčná buržoázia a kulactvo, grupujúce sa najmä okolo Demokratickej

strany. Víťazstvo tejto strany vo voľbách roku 1946 posmelilo reakciu. Po týchto voľbách stretávame sa v oblasti ideológie s mimoriadne bezočivým nástupom klérofašistickej reakcie, napr. na stranách matičného Filozofického zborníka, časopisu Verbum, Nová práca, Nové prúdy a i. Útočilo sa tu na všetko, čo bolo aj relatívne pokrokové v podmienkach tzv. slovenského štátu. Ak sa relatívne pokrokovým filozofom pred oslobodením vyčítal ateizmus, materializmus a marxistické zmýšľanie, potom tí istí ľudia — pred oslobodením vyznavači klérofašistického totalizmu — zaujali predstieranú pozíciu obrany demokracie.

Po úspešnom prekonaní prvých povojnových hospodárskych ťažkostí a politických bojov VIII. sjazdu KSCŠ roku 1946 zhodnotil vykonanú prácu a orientoval stranu na prerastanie národnej a demokratickej revolúcie v revolúciu socialistickú postupným rozširovaním moci robotníckej triedy na základe mocenskopolitických pozícií v národných výboroch a štátnom aparáte, na báze znárodnenia, Národného frontu a spoločenstva ľudovodemokratickej republiky so Sovietskym sväzom. Sjazd upozornil, že splnenie tohto cieľa si bude vyžadovať posilnenie vplyvu a moci robotníckej triedy a oslabenie politických a hospodárskych pozícií buržoázie. Do februárových udalostí 1948, keď pokus reakcie o reštauráciu kapitalizmu definitívne stroskotal, rozkvet marxisticko-leninskej náuky v našich kultúrnych inštitúciách nebol ešte zabezpečený. Na školách, osvetových a kultúrnych ustanovizniach ešte dlho po oslobodení vládol starý duch. Predfebruárové časy právom možno charakterizovať ako boj o pokrokové pozície proti agresívnym snahám kultúrnej reakcie.

Zo všetkých týchto dôvodov nemohol ešte znamenať rok oslobodenia základný prelom v odbornej práci slovenských filozofov. Slovenskí pokrokoví filozofi krátko po oslobodení *veľku* ešte neovládali dostatočne zbraň marxistickej filozofie a ani pri voľbe taktiky boja nevychádzali z jasných marxisticko-leninských pozícií. Nevedeli správne odhaľovať kresťanskodemokratickú masku klérofašistov. Boli v defenzíve, žili v značnej politickej izolovanosti a marxizmus si osvojovali poväčšine len knižne. Aj buržoáznonacionalistické živly a vplyvy v orgánoch strany i v oblasti kultúrnej a školskej politiky majú značný podiel na stagnácii slovenskej filozofie. Niet potom divu, že naši pokrokoví filozofi nedostatočne zvládli svoje bojové úlohy, nie dost účinne odhaľovali kresťanskodemokratickú masku ľudáckej a buržoáznej ideológie, jej triedne korene. Obmedzovali sa viac-menej len na akademické diskusie a polemiky.

Slovom, filozofické otázky sa riešili odtrhnuť od potrieb socialistickej revolúcie. V týchto rokoch naši pokrokoví filozofi stále ešte podliehali objektivismu a používali zložitú a abstraktnú terminológiu. Úsilie o prísnu vedeckosť, ktoré bolo relatívne pokrokové predtým, stávalo sa postupne neprogresívnym. Naši filozofi neodhaľovali korene a podstatu reakčných ideológií a svoje polemické state rozvíjali iba po línii abstraktnej, gnozeologickej a i to z neujasnených teoretických pozícií. Vo veľkej miere a azda ešte značnejšie bola v zajatí idealizmu a objektivismu aj celá naša veda, jej jednotlivé spoločenskovedné a prírodovedné odbory.

Je faktom, že naši pokrokoví filozofi a vedecí pracovníci, zaťažení mnohými vplyvmi buržoázneho prostredia a ideológie, vzdialení od robotníckeho hnutia a strany a odkázaní poväčšine len na knižnú erudíciu, prebýjali sa len s námahou k marxizmu. Filozofické otázky ešte v nedávnych rokoch neriešili v súvisi s praxou triedneho boja, ale izolovane od neho.

Domnievame sa, že pri hodnotení našich starších filozofov treba vychádzať z rozboru celej ich práce a verejnej činnosti s prizeraním na podmienky, v ktorých žili a pôsobili, s prizeraním na to, ako sa vymaňovali z vplyvu reakčných filozofických smerov, ako sa prebýjali a prepracovávali na stanovisko marxisticko-leninskej vedy.

Ak mám teraz v krátkosti charakterizovať činnosť pokrokových slovenských filozofov v prvej etape po oslobodení, treba povedať, že sa rozvíjala naznačeným spôsobom najmä na stranách filozofického zborníka SAVU (Philosophica slovacae), ktorý začal vychádzať roku 1946. V januári 1946 bol uvedený do života Filozofický ústav SAVU. Prvoradou úlohou pracovníkov ústavu bol hneď od začiatku boj proti stále ešte silným a krajne reakčným pozíciám v slovenskej filozofii, ktoré sa uplatňovali najmä vo Filozofickom odbore Matice slovenskej. Tu protipokrokové a klerikálne tendencie prevládali až do Februára.

Ako je známe, pokus buržoázie o likvidáciu ľudovej demokracie zmarila vo februárových dňoch 1948 komunistická strana, opierajúca sa o zväzok robotníkov a roľníkov a o spoločný postup českých a slovenských pracujúcich. Víťazstvom vo Februári sa v základe dovŕšil proces prerastania národnej a demokratickej revolúcie v revolúciu socialistickú. Revolučný proces viedol napokon k nastoleniu diktatúry proletariátu. Vo vývine ľudovodemokratického Československa nastala etapa výstavby socializmu.

Tým našim starším filozofickým a vedeckým pracovníkom, ktorí dnes už stoja pevne na pôde marxistického svetonázoru, pomohol k dôslednému ideovému prerodu vývin politických udalostí v súvisi s prerastaním národnej a demokratickej revolúcie v revolúciu socialistickú a dôslednejšie si osvojenie výsledkov sovietskej vedy. Pomohol im zbaviť sa meštiackej výlučnosti, rozísť sa s ideologickými prežitkami, aktívne sa zapojiť do politického diania a prispievať k prestavbe a výstavbe nášho života na fronte hospodárskom, politickom, kultúrnom, vedeckom, literárnom, pedagogickom atď.

Časť meštiackych filozofov, ktorých relatívna pokrokovosť za fašizmu spočívala len v tom, že boli proti klérofašizmu, no súčasne nič nepoznali z marxizmu-leninizmu, dostala sa postupne po roku 1945, najmä v prelomových rokoch 1948—1949, teda v období dovŕšenia prerastania národnej a demokratickej revolúcie v revolúciu socialistickú, celkom do tábora, združujúceho prívržencov buržoáznych ideológií všetkých odtienkov, ktorých spájal spoločný odpor proti socializmu. Nebolo u nich predpokladov pre socialistickú orientáciu.

Veľkým medzníkom vo vývine našej filozofie a vedy bol až rok 1948—1949. Až v pofebruárovom období nastupuje sa uvedomejšie a smelšie do boja proti nepriateľským ideológiám a prežitkom a za rozvoj marxistickej filozofie a vedy.

Februárom 1948 sa stala pre našu filozofiu a vedu smerodajnou generálna línia výstavby socializmu v našej vlasti a línia boja za svetový mier. Od filozofických a vedeckých pracovníkov sa začalo požadovať, aby uvedomele vychádzali z potrieb a nevyhnutností hospodárskeho, politického a kultúrneho vývinu v našom štáte. Ukázalo sa, že len zo živej a praktickej účasti na budovateľskom diele vyrastajú nové a vážne otázky, ktoré treba riešiť. Hodnotné vedecké diela vznikajú zo živého postoja k budovateľskému problému, z boja o lepší svet. Spojenie s progresívnou praxou chráni filozofiu a vedu pred stagnáciou, špekulatívnosťou a robí z nej mohutný a účinný nástroj na premenu života. Začalo sa dbať o to, aby každý vedec okrem svojho odborného záujmu nadobudol aj náležitý politický a ideologický rozhľad. Pre našich filozofických a vedeckých pracovníkov sa začali postupne vytyčovať úlohy dôležité z hľadiska budovania socializmu v našom štáte.

Vela tápania a hľadania nám tu ušetrilo osvojovanie si skúseností sovietskych filozofov a vedcov, príklad ich vedeckého plánovania a tiež ich nezištná a bezprostredná pomoc. A čo je osobitne významné, strana a vláda venujú nášmu vedeckému rozvoju ustavičnú pozornosť po stránke morálnej i hmotnej.

Preníkavým spôsobom zasiahol v týchto rokoch do rozvoja našej filozofie IX. sjazd KSČ roku 1949. Na sjazde sa vyslovila nádej, že sa socialistické budovanie stretne

s porozumením vedeckých a filozofických pracovníkov, že česká i slovenská veda a filozofia sa dostanú na nové cesty, že si vedeckí a filozofickí pracovníci uvedomia, že veda a filozofia nie je samoučelná, že pochopia svoje nové a čestné poslanie v ľudovo-demokratickej spoločnosti. IX. sjazd KSČ predložil našim kultúrnym pracovníkom veľkú úlohu: prispievať k budovaniu socializmu v našej krajine, pomáhať pri riešení rozličných konkrétnych otázok socialistickej výstavby. Smer práce vo všetkých oblastiach života je určený výstavbou socializmu, jej úlohami.

Vo svetle uznesení IX. sjazdu KSČ rokovali potom filozofickí pracovníci na prvej konferencii slovenských filozofov roku 1950 o súčasnom stave filozofie na Slovensku a o jej budúcich úlohách. Na konferencii sa zdôrazňovalo jednomyselne, že je potrebné, aby sa naša filozofia a kultúra rozvíjali z hľadiska zápasu robotníckej triedy o vybudovanie socializmu a zabezpečenie trvalého mieru. Hovorilo sa o tom, že nemožno rozvíjať skutočnú vedu a filozofiu, ak neprizeráme na to, čo má vyjadrovať, čomu má slúžiť, o čo sa usilovať a bojovať. Všetko, čo je v záujme robotníckej triedy, jej zápasu o spoločnosť bez vykorisťovania, je súčasne v záujme vedy a kultúry.

V hlavnom referáte o stave a úlohách našej filozofie sa na konferencii okrem iného konštatovalo toto: „Bez vytrvalého, dôsledného a principiálneho boja s nepriateľskými ideológiami nemožno vybudovať socializmus. Riešenie úloh, postavených komunistickou stranou v zápase o socializmus, vyžaduje mohutný nástup a vzostup našej ideovej aktivity a kladie náročné požiadavky na našu filozofickú prácu. Slovom, budovanie socializmu ukladá našim filozofickým pracovníkom, aby rozvinuli energický boj proti ideologickým prežitkom v myslení nášho ľudu a proti reakčnej ideológii imperialistického sveta, aby vyzbrojili náš pracujúci ľud vedecky podloženým presvedčením o správnosti a zákonitosti našej cesty k socializmu.“ — „Naša veda a filozofia musia riešiť také otázky a problémy, musia si osvojiť a uplatňovať také metódy práce a spôsoby vedeckej spolupráce, aké zodpovedajú budovateľskej aktivite v základných sektoroch nášho života. Nové a významné poslanie našej vedy a filozofie podmieňuje, že sme dnes oveľa zodpovednejší za to, čo robíme a ako to robíme. Aby naši vedci a filozofi vedeli úspešne spĺňať úlohy, ktoré im výstavba socializmu predkladá, je potrebné, aby si náležite osvojili svetonáhľad, na ktorom sú osnované tendencie spoločenského rozvoja, aby si hlboko osvojili dialektický materializmus a aby ho vnášali do svojej práce. Tento svetonáhľad je všemocný, lebo je pravdivý, je dokonalým nástrojom vedeckého skúmania, dáva metódu, pomocou ktorej všetky vedy môžu poznávať zákony objektívnej skutočnosti, prírody a spoločnosti. Bez jeho osvojenia vzdávame sa toho, čo osvetľuje cestu k oslobodeniu človeka z hry slepých síl, nemôžeme sa stať páni svojho osudu. Marxisticko-leninské učenie privádza vedeckého pracovníka k tej vede, ktorá sa neuspokojuje len s poznaním sveta, ale ktorá svet mení.“ — „Je povinnosťou všetkých našich uvedomelých vedeckých a filozofických pracovníkov, aby slúžili ľudu, aby vychovávali ľudovú inteligenciu. Naši uvedomelí vedeckí a filozofickí pracovníci musia byť v živom spojení s budovateľským úsilím robotníckej triedy a jej predvoja — komunistickej strany, musia si všimáť a prijímať podnety zo všetkých naliehavých a aktuálnych problémov a tieto problémy riešiť. Je to nevyhnutné, ak naši vedeckí pracovníci nemajú upadnúť do izolovanosti, ak sa nemajú stať zbytočnými, ak sa nemajú spereneveriť svojmu výsostnému poslaniu.“ — „Rozvoj socialistickej kultúry predpokladá aj uvoľnenie ľudových síl, ktoré dosiaľ mrzačil kapitalizmus. Zvrhnutie kapitalizmu a budovanie socializmu je podmienkou, aby sa mohli otvoriť dvere kultúry pred pracujúcimi masami, aby sa mohol rozbehnúť vzájomný, plodný vzťah medzi pracujúcim človekom a rozvojom kultúry. V tomto procese sa vyvíja a vychováva nový, socialistický človek, ruší sa rozdiel medzi telesnou a duševnou

prácou i medzi mestom a dedinou a práca sa stáva pre každého radostnou, tvorivou a životodarnou.“¹

V hlavnom referáte sa uvádza, že želatelný rozvoj našej filozofie si vyžaduje aj vyššie formy a metódy práce (plánovanie, kolektívna práca, kritika a sebakritika a pod.): „Treba plánovať zo stránky pracovného usmernenia i hmotného vybavenia, treba eliminovať z nášho kultúrneho života všetku doterajšiu roztrieštenosť a individualizmus. Potrebne je zároveň venovať veľkú pozornosť a starostlivosť výchove nových kádrov, aby mohli v budúcnosti úspešne plniť úlohy, ktoré im výstavba socializmu uloží.“ — „Filozofický ústav SAVU ako ohnisko našej filozofickej práce musí byť v úzkom a plodnom styku s pracovníkmi a učiteľmi filozofie na vidieku, prijímať od nich živé podnety a naopak tiež pomáhať im v ich práci. Aby mohol Filozofický ústav SAVU zodpovedne zastávať túto významnú funkciu, treba ďalej, aby bol v kontakte s českými marxistickými filozofmi, s našimi vedúcimi politickými pracovníkmi, aby pilne a sústavne sledoval sovietsku filozofickú tvorbu, ktorá sa rozvíja už 33 rokov. To výdatne napomôže orientáciu a rozkvet i našej vlastnej práce. To pomôže v boji proti buržoáznemu mysleniu. V tejto súvislosti treba vysloviť aj požiadavku, aby naša filozofia bola v kontakte aj s pracovníkmi iných vedeckých odborov, ideologicky im pomáhala a sama prijímala od nich užitočné popudy. Musíme si pozorne všimnúť kladné stránky nášho života, uznávať vedúcu úlohu Strany, odhaľovať všetky negatívne zjavy našej spoločnosti a rozvíjať boj proti nepriateľskej ideológii.“²

Po februárovom víťazstve nášho ľudu roku 1948 sa začali živšie rozvíjať mnohé vedecké inštitúcie, vysoké školy, výskumné ústavy, najmä prírodovedeckého a technického zamerania. Tento proces sa urýchlil hlavne až r. 1950. Založilo sa aj veľa rezortných ústavov, kde si to vyžadovala bezprostredná pomoc pre rozvoj nášho hospodárstva. Pokiaľ ide o Komenského univerzitu, marxisticko-leninská filozofia sa tu mohla lepšie udomáčniť až po februárovej zmene a v nasledujúcich rokoch, keď sa prikrročilo k všeobecnej reforme vysokoškolského štúdia. Nový vysokoškolský zákon z roku 1950 je medzníkom v dejinách nášho vysokého školstva, pretože slúžil premene celej sústavy vysokoškolského vzdelávania na nástroj výchovy k socializmu. Stali sa aktuálnymi otázky prehĺbenia štúdia, otázky cielavedomej a zintenzívnenej výchovy všetkých budúcich odborných a vedeckých pracovníkov potrebných pre výstavbu socializmu. Počnúc rokom 1950 začala sa premyslená a systematická výstavba katedier marxizmu-leninizmu na vysokých školách. Marxisticko-leninská filozofia sa začala nielen sústavne rozvíjať vo vlastnej oblasti, ale postupne začala prenikať do jednotlivých vedných odborov.³

Celý tento rozvoj a kvas utvoril predpoklady pre neskoršie (roku 1953) ustanovenie Slovenskej akadémie vied nového, pracovného typu podľa vyskúšaných vzorov sovietskych akadémií.

S radosťou možno ďalej konštatovať, že sa v týchto rokoch objavili už talentovaní mladí filozofickí pracovníci, ktorí svojou prácou ukázali, že sú veľkou nádejou slovenskej filozofie a že zvládnu čoraz náročnejšie úlohy, ktoré naša budovateľská spoločnosť predkladá filozofickým pracovníkom na teoretickú analýzu a zovšeobecnenie.

Filozofický ústav SAV vydáva filozofický časopis nepretržite od roku 1946 pod postupne menenými názvami: do roku 1949 vychádzal ako *Philosophica slovacica* —

¹ I. Hrušovský, Stav a úlohy našej filozofie, Filozofický zborník SAVU V (1950), 25, 28—29.

² Tamže, 35.

³ Porovnaj I. Hrušovský, Nové úlohy vysokých škôl, Jednotná škola VI (1950—51), 3.

podľa jednotného typu názvov periodík SAVU v tých časoch, potom do roku 1952 ako *Filozofický zborník* — v dôsledku riedkej periodicity, od roku 1953 vychádzal už kvartálne pod menom *Filozofický časopis a* od roku 1956 ako *Slovenský filozofický časopis* — pretože súčasne vychádza aj *Filozofický časopis ČSAV*. Prispievali doň vždy väčším podielom dorastajúci marxistickí filozofi, pôsobiaci v Akadémii, na vysokých školách, filozofických, politických a kultúrnych inštitúciách. Časopis prinášal mnohé teoretické štúdie, články, príspevky k aktuálnym ideovým otázkam, diskusie, rozhľady, recenzie a zprávy. Jednotlivé ročníky sú výrazom ideového prúdenia za uplynulých 15 rokov, odzrkadlením prebývania sa na marxistické pozície; v posledných rokoch plní časopis už náležitejšie svoje ideovovýchovné poslanie pribúdaním širšieho okruhu prispievateľov. Časopis je výrečným dokladom toho, ako zložitým a namáhavým procesom bol nástup marxistického myslenia na Slovensku v dôsledku chudobnosti nášho pokrokového ideového dedičstva ako aj v dôsledku mnohých reakčných tradícií a negatívnych návykov v našom myslení, ktoré dodnes ešte treba odstraňovať. Preto mnohé príspevky sú poznačené ešte zvyškami rôznych idealistických náhľadov a z druhej strany aj mnohými dogmatickými črtami vyplývajúcimi z nízkej úrovne — najmä v prvých rokoch — niektorých našich filozofov. Napriek tomu bolo správne, že časopis vychádzal a dal príležitosť uplatňovať sa najmä mladšej filozofickej generácii a taktó prispievať k ďalšiemu rozvoju našej filozofie. V stručnom prehľade teraz zhrniem, ktorým okruhom problémov sa časopis venoval v rokoch 1946—1954 a ktorí autori sa na nich výraznejšie podieľali: dialektický materializmus všeobecne (Felber, Hrušovský, Topoľský), historický materializmus (Vartík, Slivka, Pašiak), marxizmus-leninizmus (Hanzel), dejiny filozofie (Hrušovský, L. Bakoš, Ciger, Városová, Münz, Kocka, Kopčok, Strinka), logika, filozofia matematiky (Felber, Filkorn), gnozeológia, metodológia vied (Ciger, Münz, Szántó, Filkorn, Hrušovský), súčasná buržoázna filozofia a nepriateľské ideológie (Bodnár), sociológia a etika (Sirácky), otázky kultúrnej revolúcie (Hrušovský), filozofia umenia a estetika (M. Bakoš, Szántó, Városová, O. Bakoš), boj proti klérofašizmu (Sirácky), otázky ateizmu (Felber), psychológia (Pardel, Bažany).

Filozofický ústav SAV rozvinul aj starostlivosť o sústavné vydávanie pôvodných diel filozofických pracovníkov na Slovensku a o preklady významných svetových filozofických prác. I touto svojou činnosťou ústav prispel k zvýšeniu úrovne filozofického myslenia na Slovensku. V rokoch 1946—1954 ide najmä o tieto diela: L. Szántó, *O úlohe osobnosti vo fašizme a ľudovej demokracii* (1946), I. Hrušovský, *Engels ako filozof* (1946), A. Sirácky, *Umierajúca civilizácia* (1946), J. Ciger, *Základy infinitezímálnej logiky a jej axiómy* (1948), St. Felber, *Vedomie a podvedomie* (1948), I. Hrušovský, *Problémy noetiky* (1948), J. Mikleš, *Izák Caban, slovenský atomista v XVII. storočí* (1948), I. Hrušovský, *Dialektika spoločenského vývinu* (1949), A. Sirácky, *Kultúra a mravnosť* (1949), L. Hanzel, *O zákonitostiach spoločenského vývinu* (1950), A. Sirácky, *Od kapitalizmu k socializmu* (1950), A. Sirácky, *Prírodné a spoločenské prostredie* (1951), T. Pavlov, *Teória odrazu* (1951), T. Pavlov, *Všeobecná charakteristika marxistickej dialektickej metódy* (1951), V. V. Sokolov, *Descartova filozofia* (1951), *Demokritos* (1952), I. Hrušovský, *Filozofia v dejinách triednych zápasov* (1952), A. Sirácky, *Pôvod prvotných ideológií* (1952), J. Horárik, *Boj s hierarchiou a cirkvou v rokoch 1841—1845* (1953), M. Okál, *Grécki atomisti a Epikurosovi* (1953), St. Felber, *Ján Bayer, slovenský baconista XVII. storočia* (1953), V. Filkorn, *Predhéglovská logika* (1953), I. Hrušovský, *Niektoré otázky gnozeológie* (1953), A. Sirácky, *Vznik a vývoj náboženstva* (1953), R. Descartes, *Rozprava o metóde a Pravidlá na vedenie rozumu* (1954), Diogenes Laërtios, *Životopisy slávnych filozofov*

(1954), L. Feuerbach, *Podstata kresťanstva* (1954), *Život a učenie Herakleita z Efezu* (1954), T. Münz, *Náhľady filozofov Malohontskej spoločnosti* (1954).

Roku 1954 sa zišiel X. sjazd našej strany. Na sjazde sa konštatovalo, že v dôsledku obrovských zmien v ekonomickom základe našej spoločnosti došlo v nej k veľkým presunom v triednom zložení: vyrástla a zmohutnela robotnícka trieda, vedúca spoločenská sila nášho zriadenia, kým buržoázia, okrem zvyškov buržoázných elementov na dedine, prestala ako trieda existovať. Vysoko vyrástlo i politické a ideologické uvedenie našej robotníckej triedy. Počas uskutočňovania generálnej línie socialistickej výstavby našej vlasti ekonomický základ našej spoločnosti sa podstatne zmenil, mali sme veľké úspechy v socialistickej industrializácii krajiny, a najmä Slovenska. Slovensko sa zo zaostalej agrárnej krajiny premenilo na vyspelú priemyselno-poľnohospodársku krajinu vďaka pracovnému vypätiu nášho ľudu a nezištnej pomoci českej robotníckej triedy.

X. sjazd KSČ upozornil spoločenskovedných pracovníkov na prvoradú dôležitosť spracovania teoretických otázok prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu. Naším filozofom sa v tomto zmysle odporúčalo rozpracovať otázky vývinu a funkcie ľudovodemokratického štátu pri výstavbe socializmu, vzťahu robotníkov a roľníkov v našich podmienkach, otázky kultúrnej revolúcie. Sem patria ďalej úlohy osvetľovania procesu utvárania morálnopolitickej jednoty nášho ľudu, utvárania socialistickej spoločnosti národov u nás, jednoty Čechov a Slovákov a upevňovania priateľstva medzi národmi ČSR a najmä SSSR. Ďalej sa odporúčalo z pozícií marxizmu-leninizmu ozrejmovvať úlohu ľudových mas v dejinách a v prítomnosti, úlohu strany ako vedúcej sily našej spoločnosti, uplatňovanie iniciatívy pracujúcich, ukázať na zákonitosti rozvoja našej kultúry, prevratné zmeny v oblasti spoločenského bytia a vedomia, v základni a nadstavbe, cez ktoré prechádza naša spoločnosť, rozvíjať boj proti nepriateľským ideológiám a idealistickým prežitkom vo vedomí ľudí.

Koncom toho istého roku sa zišli slovenskí filozofi i zástupcovia českých filozofov na II. celoslovenskej filozofickej konferencii. Zvolanie konferencie diktovali potreby zhodnotiť prácu slovenských filozofov za obdobie od I. celoslovenskej filozofickej konferencie, ale hlavne zhodnotiť súčasný stav slovenskej filozofie a vo svetle rokovani X. sjazdu KSČ vytýčiť jej úlohy do budúcnosti.

Na konferencii sa prízvukovalo v referátoch i diskusných príspevkoch, že úlohou filozofických pracovníkov nemôže byť len ozrejmovanie javov a zmien nášho života, ale účinné napomáhanie a usmerňovanie nášho budovateľského procesu. To možno dosiahnuť iba s podmienkou, že venujeme všetku patričnú pozornosť štúdiu dialektického materializmu v intenzívnom styku s budovateľským životom a potrebami praxe, v styku s našou vedou, najmä prírodnými vedami, čo sa v minulých rokoch zanedbávalo. Slabá vedecká aktivita spôsobuje stagnáciu ideologickej a politickovýchovej práce. Na konferencii sa hovorilo o tom, že hlboký výskum otázok ľudovej demokracie má ďalekosiahly politický dosah. Má veľký význam pre ďalšiu politickú prax i pre upevňovanie socialistickej morálky.

Konferencia upozornila ďalej na to, že proces výstavby socializmu vyžaduje prekonanie ideologických prežitkov a dôsledný boj proti buržoáznym ideológiám a proti buržoáznej morálke. Boj proti zvyškom nepriateľských ideológií napr. proti novoľudáctvu treba rozvíjať nie formálne a abstraktne, ale konkrétne, s prizieraním na jednotu teórie a budovateľskej praxe. Na konferencii sa hovorilo tiež o tom, že strana v súčasnej etape obracia našu pozornosť najmä na buržoáznonacionalistické tendencie, ktoré majú svoje žriedlo v ľudáckom separatizme. Ľudia s prežitkami buržoázneho nacionalizmu neponímajú slovenskú národnú otázku ako podriadenú časť všeobecnej otázky

pokroku a socializmu. Buržoázny nacionalizmus vždy chcel zmierovať slovenský ľud s jeho buržoáziou. Je úlohou našich filozofických pracovníkov demaskovať prejavy tejto ideológie a odhaľovať jej živné pramene. V súvisi s tým treba poukazovať na svetlé vzťahy českého a slovenského pracujúceho ľudu v minulosti, na spoločný boj našej robotníckej triedy proti vykorisťovateľom a za víťazstvo socializmu. Socialistický vlastenec je hrdý na to, že jeho vlasť je súčasťou mohutného tábora demokracie, socializmu a mieru.

No konferencia upozornila, že aj pracovníci z ostatných oblastí filozofie, napr. z oblasti dejín slovenskej filozofie, majú svoje nástojčivé problémy. Pri rozbere pokrokových myšlienok našej minulosti, ako sa ony prejavovali v dielach našich vedcov, politikov, spisovateľov a umelcov i v najrôznejších prejavoch nášho ľudu, treba prizeráť k tomu, nakoľko daná myšlienka odzrkadľovala spoločenskotriedne potreby a do akej miery bola schopná mobilizovať masy pre boj za lepši zajtrašok. Platí to — ako sa zdôraznilo — aj o pripravovaných kapitolách z dejín slovenskej filozofie, v ktorých sa majú aspoň rámcovo objasniť kľúčové otázky dejín slovenskej filozofie.

Konferencia s uspokojením kvitovala, že na niektorých filozofických pracoviskách, najmä vo Filozofickom ústave SAV, sa úspešne rozbehli tvorivé diskusie zamerané na niektoré významné vytýčené úlohy. Skúsenosti ukázali, že takéto diskusie poskytujú účinnú pomoc pracovníkom na poli filozofie a vedy. Pomáhajú im najmä vtedy, keď sa organizujú na konkrétnych predlohách, na provizórnych výsledkoch výskumných prác a takto sa zbavujú abstraktného charakteru.

Záverom sa na rokovaníach II. celoslovenskej konferencie filozofov konštatovalo, že i keď ešte filozofia zaostáva za potrebami spoločnosti, možno v nej v poslednom čase zaznamenať určitý vzostup. Treba však venovať ešte sústredenejšiu starostlivosť výchove nových filozofických kádrov, pretože stále trvá nedostatok odborne a politicky vyspelých filozofických pracovníkov a úlohy, vyvierajúce z výstavby socializmu, rastú. Tiež treba dbať, aby sa mladí učitelia marxisticko-leninskej filozofie zapájali odhodlanejšie do vedeckej a publikačnej činnosti ako dôležitej podmienky ich vedeckého a ideologického rastu. Pritom treba zabezpečiť, aby naše filozofické pracoviská ešte pohoťvejšie reagovali na aktuálne úlohy nášho filozofického úseku.

K istému vzostupu filozofie prispelo aj zriadenie Slovenskej akadémie vied roku 1953.

Úlohou Akadémie sa stalo zabezpečiť tvorivú prácu jednotlivých vedných odborov a zabezpečiť sústredený nástup našej vedy na pomoc budovaniu socializmu. Hlavným poslaním Akadémie je rozvíjanie základného vedeckého výskumu, a to najmä v najdôležitejších odboroch dosiaľ na Slovensku zanedbávaných. Pre celkovú vedeckú a výskumnú činnosť SAV i pre jej ďalší rast stali sa východiskom významné stranícké a vládne dokumenty. Postupne sa sekcie Akadémie a pracoviská sekcií naučili dokonalejšie vypracúvať plány vedeckovýskumnej činnosti, konzultujú s príslušnými pracoviskami ČSAV, katedrami vysokých škôl a s výskumnými ústavmi rezortov. Možno povedať, že na väčšine našich vedeckých pracovísk sa rozbehla práca slubnej úrovne a s nejedným pozitívnym ohlasom aj za hranicami našej vlasti.

Roku 1958 sa konal XI. sjazd KSČ, ktorý vytýčil závažnú a historický významnú úlohu dovŕšenia socializmu v našej vlasti a stanovil konkrétne smernice a prostriedky plnenia tejto úlohy. Ak má na zmýšľanie ľudí rozhodujúci vplyv uskutočňovanie našich úloh v oblasti triednych vzťahov, v rozvoji výrobných síl a v prehlbovaní socialistickej demokracie, významné poslanie pripadá ideologickej práci, ktorá aktívne pôsobí na dovŕšenie socialistickej výstavby v oblasti ideológie a kultúry. Proces dovŕšenia výstavby socializmu prináša stále nové otázky, ktoré treba teoreticky

spracovať. Treba prekonať zaostávanie, ktoré sa u nás prejavuje v riešení otázok vedeckého komunizmu, najmä otázok triednych premien a upevňovania socialistických spoločenských vzťahov u nás. Na sjazde sa akcentovalo, že naši filozofickí pracovníci majú účinne prispievať k ďalšiemu prehľbovaniu a upevňovaniu politickej, ideovej a morálnej jednoty nášho ľudu. Sjazd ďalej upozornil, že treba bojovať proti všetkým prejavom revizionizmu, ktorý je v terajšej vývinovej etape hlavným nebezpečenstvom pre medzinárodné komunistické hnutie.

Strana poukázala na to, že mnohé nedostatky v našej filozofii, isté zaostávanie za potrebami spoločnosti sú determinované okrem iného nedostatočnými politickými a životnými skúsenosťami niektorých filozofických pracovníkov ako aj neuspokojivým ovládaním marxistickej dialektickej metódy. Strana upozornila, že je spoločným nedostatkom našich hlavných filozofických pracovísk, že teoreticky nerozpracovávajú v želannej miere pálčivé ideologické problémy našej spoločnosti a že iba nepatrná časť filozofických pracovníkov rozvíja svoju prácu v súvisi s jednotlivými oblasťami spoločenských a prírodných vied. Konkrétne by sa napr. žiadalo, aby sa pracovníci Filozofického ústavu SAV zbavili niektorých sklonov k špekulatívnemu mysleniu a aby niektorí pracovníci Katedry dialektického a historického materializmu systematickejšie a hlbšie rozvíjali teoretickú, vedeckú prácu. Sjazd ukladá našim filozofom, aby smelšie čerpali z nových skúseností medzinárodného robotníckeho hnutia i z našich vlastných skúseností a aby zovšeobecňovali prevratné vedecké a technické objavy našej doby.

Veľkou a základnou úlohou, pred ktorou sú naši filozofickí pracovníci, je sústavné rozpracúvanie kategórií dialektického a historického materializmu. Dosiahnuté výsledky treba použiť priamo v politickej praxi i ako metodologickú bázu jednotlivých vedných odborov.

Želateľný spoločenský efekt marxisticko-leninskej vedy možno dosiahnuť len hlbším ponorom do teoretického merita skúmaných tém.

Jednako len možno konštatovať, že naši — poväčšine ešte mladí — filozofickí pracovníci postupne si dokonalejšie osvojujú marxistickú metódu bádania. Doterajšie výsledky ukazujú, že sa vcelku snažia zbavovať sa nedostatkov, metodologicky sa prehľbovať a svoju prácu skvalitňovať.

Koncom roku 1958 konalo sa v Domove vedeckých pracovníkov v Smoleniciach rozšírené pracovné stretnutie filozofických ústavov SAV a ČSAV. Naň nadviazovalo spoločné zasadnutie vedeckých rád obidvoch ústavov. Na podujatí sa zúčastnili pracovníci ústavov, no i niektorých iných pracovísk SAV, členovia filozofických katedier a stranícki pracovníci. Program rokovania sa zameriaval na aktuálne úlohy našej marxistickej filozofie, ktoré vyvierajú zo spoločenskopolitickej praxe a z vedekoteoretickej práce. Českí a slovenskí filozofickí pracovníci sa na tomto snemovaní navzájom podrobnejšie oboznámili s úlohami, na ktorých pracujú a snažili sa svoju prácu účinnejšie koordinovať. Úzka spolupráca a deľba práce medzi českými a slovenskými filozofmi je nevyhnutným predpokladom pre splnenie úloh, ktoré našej filozofii vytýčil XI. sjazd KSČ.

Na tomto stretnutí sa bilancovali doterajšie výsledky a okrem iného kladne sa hodnotil metodologicko-teoretický prínos *Kapitol z dejín slovenskej filozofie*, ktoré vyšli roku 1957 iniciatívou Filozofického ústavu SAV. Je to prvé marxistické zhodnotenie slovenského filozofického myslenia vcelku a je to východisko k práci na kompletných syntetických dejinách. Neskoršie odovzdal Filozofický ústav SAV do tlače ďalšie kolektívne dielo slovenských filozofických pracovníkov pod názvom *Otázky dialektiky poznania* a pripravuje zborník o otázkach, ktoré pre ideologickú oblasť

ukladá prax socialistickej výstavby u nás. Doterajšie vedecké úspechy Filozofického ústavu SAV sú nepopierateľné, najmä keď uvážime, že ešte v nedávnych rokoch počet interných pracovníkov ústavu bol celkom nepatrný.

Filozofický ústav SAV a jeho pracovníci vydali v posledných rokoch tieto ďalšie pôvodné práce a preklady významných svetových filozofov. Sú to tieto diela: P. H. d'Holbach, *Systém prírody* (1955), I. Hrušovský, *Filozofia a veda* (1955), A. Sirácky, *Klérofašistická ideológia ľudáctva* (1955), G. W. Leibniz, *O reforme vied* (1956), V. Filkorn, *Metóda vedy* (1956), J. Bodnár, *O súčasnej filozofii v USA* (1956), G. W. F. Hegel, *Filozofia dejín* (1957), L. Feuerbach, *Vybrané state z gnozeológie a etiky* (1958), L. Szántó, *Vybrané state* (1958), St. Felber, *Veda a náboženstvo* (1958), St. Felber, *Filozofia matematiky* (1959), I. Hrušovský, *Tri iniciatívy v dejinách filozofie* (1959). Mimoriadne úspešná bola najmä kniha J. Bodnára, ktorá vlani vyšla doplnená v ruskom preklade v SSSR.

Okrem týchto prác vyšli u nás i ďalšie preklady významných príručiek a učebníc marxistickej filozofie, ktoré mali mimoriadne poslanie pri ideologickej a svetónázorovej výchove nášho ľudu.

Okrem starších filozofov aj mnohí ďalší pracovníci z mladšej generácie marxistických filozofov uverejnili medzičasom veľa významných filozofických štúdií, ktoré sú príslubom ich ďalšieho vzostupu a intenzívnej vedeckej aktivity. Mnohí z nich dokončili už rozsiahlejšie monografické práce, ktoré sú pred vydaním. V týchto prácach riešia sa mnohé významné problémy dialektického a historického materializmu, ideologické otázky procesu výstavby socializmu u nás, bojuje sa v nich proti buržoáznej filozofii alebo sa v nich autori pokúšajú o marxistické vysvetľovanie dejín slovenskej filozofie.

V stručnom prehľade teraz opäť zhrniem, ktorým problémovým oblastiam sa *Slovenský filozofický časopis* venoval počnúc rokom 1955 až dodnes a ktorí autori sa na nich podieľali: dialektický materializmus (Filkorn, Hrušovský, Kľofáč, Tlustý, Coufal, Pavlíček, Suchý, Čížek), historický materializmus (Pašiak, Uher, Slivka, Kuklinková, Vartík, Karásek, Krajčovič, Klas, Houška, Kára, Mácha, Slejška, Švihran), boj proti revizionizmu (Hanzel), marxizmus-leninizmus (Szántó), filozofia prírodných vied (Felber, Illeková), dejiny filozofie (Felber, Strinka, Kopčok, Városová, Münz, Hrušovský, Kasal, Roško, Bodnár, Holata, Špaňár, Lipscher, Černíková, Tibenský, Zigo), otázky kultúrnej revolúcie (Vartík, Škaloud, Hrušovský, Sirácky), logika, filozofia matematiky (Felber, Filkorn, Pavlíček, Illeňčík, Kuchár, Riška), gnozeológia, metodológia vied (Filkorn, Kocka, Dornič, Kusý, Valehrach, Topoľský, Karásek, Suchý), súčasná buržoázna filozofia a nepriateľské ideológie (Bodnár, Kopčok, Hrušovský), sociológia a etika (Sirácky, Kánský, Švihran, Černík, Karásek, Wagner), filozofia umenia a estetika (Matuščík, Strauss, O. Bakoš, Mokrejš), boj proti klérofašizmu (Felber, Kopčok, Sirácky), otázky ateizmu (Sviták, Sirácky, Kubovič), psychológia a pedagogika (Václavík, Kováč, Valehrach).

Filozofický ústav SAV stal sa postupne skutočne centrálnou vedeckovýskumnou inštitúciou na Slovensku, koordinujúcou všetku vedeckú činnosť v odbore filozofie. Vyžadujú si to aj stále rastúce úlohy, ktoré budovanie socializmu u nás nastoluje pred filozofických pracovníkov a ktoré by sa nedali zvládnuť bez širokej kooperácie filozofov pôsobiacich v jednotlivých inštitúciách. No pre ďalší vzostup našej filozofie bude potrebné, aby sa Filozofický ústav SAV stal ešte účinnejším koordinujúcim činiteľom vedeckého výskumu v oblasti filozofie. Nabudúce bude sa tiež vyžadovať, aby pracovníci našej filozofie ešte sústávnejšie organizovali ako dosiaľ vedecké diskusie o významných filozofických problémoch.

Úlohy, ktoré stoja pred filozofickými pracovníkmi, možno zdeliť do dvoch kategórií. Do prvej náležia perspektívne výskumné úlohy, determinované generálnou líniou vzostupu našej spoločnosti, vedy a kultúry, do druhej kategórie patria naliehavé a aktuálne otázky našej kultúrno-politickej praxe. Pri vytyčovaní oboch skupín týchto úloh treba pamätať na dobre uváženu koordináciu s príslušnými pracoviskami Akadémií, vysokých škôl atď. V najvlastnejšom záujme platnej pomoci našej filozofie úlohám dovŕšenia socialistickej výstavby musíme čo najúčelnejšie koordinovať činnosť našich pracovníkov, najmä pokiaľ ide o najdôležitejšie bádateľské úlohy. V záujme rýchlejšieho rozvoja vedeckej práce v oblasti filozofie treba skvalitniť a zintenzívniť aj spoluprácu medzi českými a slovenskými filozofickými pracoviskami. Taktiež treba rozvíjať sústavnejšie a na širšej bázi styky so sovietskymi filozofickými pracoviskami, ako aj pracoviskami ľudovodemokratických krajín.

Je správne, že sa naše filozofické pracoviská po dlhších skúsenostiach snažia orientovať na niekoľko významných a kľúčových úloh a riešiť ich kolektívne, totiž tak, že sa pracovníci podieľajú na parciálnych témach generálnej úlohy a systematicky si vymieňajú získavané poznatky, skúsenosti a problémy. Vo filozofii si vyžaduje kolektívny spôsob práce a komplexnosť bádania predovšetkým tiež svetonázorový charakter filozofie. Rozsiahlosť a rozmanitosť filozofickej problematiky vyvoláva nevyhnutnosť rozdelenia práce, no potrebné je zároveň rozvíjať filozofiu i ako celok, ako svetonázor revolučného proletariátu.

Pokiaľ ide napokon o perspektívy vedeckého výskumu v oblasti filozofie, ako najzávažnejšie sa nám javia tieto úlohy: 1. výskum zákonitostí spoločenského a kultúrneho vývinu u nás v etape budovania socializmu a komunizmu; sám výskum zákonitostí spoločenského vývinu bude zameraný na ozrejmovanie ideologických otázok v procese socialistickej výstavby vo všetkých súvislostiach a protirečeniach, na teoretické objasňovanie závažných konkrétnych otázok našej spoločenskej a kultúrnej aktivity; 2. výskum základných kategórií dialektického a historického materializmu; pôjde tiež o teoretické problémy marxistickej dialektiky, súvisiace s metodologickými, gnozeologickými a logickými problémami prírodných a spoločenských vied; 3. výskum dejín slovenskej a svetovej filozofie; 4. boj proti nepriateľským a oportunistickým ideológiám a kritika buržoáznej filozofie.